

KS. GRZEGORZ SZAMOCKI

Wydział Historyczny
Uniwersytet Gdański
Gdańskie Seminarium Duchowne

Świadomość grzechu oraz etyczna i religijna odpowiedzialność młodych w Starym Testamencie

Streszczenie: Grzech i odpowiedzialność za niego jest jednym z ważnych tematów Biblii. Teksty Starego Testamentu wzmiankują o grzechach ludzi dorosłych, ale także i o grzechach dzieci i młodzieży. Młody wiek nie zwalnia z odpowiedzialności za wykroczenia i braki, zwłaszcza w sferze życia religijnego. Również młodzi ściągają na siebie Boże sankcje, jeżeli zaniedbują się w poznawaniu Boga i w konsekwencji w niewłaściwy sposób mówią o Bogu; jeżeli negują plan i projekt działania Boga dla ludzi i przez ludzi, albo zbyt swobodnie obchodzą się z tym co święte.

Stary Testament radzi więc młodzieży, aby w imię poczucia religijnej i etycznej odpowiedzialności, miała respekt przed tym, co Boże i święte, zachowywała umiar w korzystaniu z życia i jego dobrodziejstw oraz nie zapominała o Bożym sądzie.

Słowa kluczowe: młodzież, grzech, odpowiedzialność, Stary Testament.

Wprowadzenie

Niektóre osoby dorosłe narzekają na współczesną młodzież, twierdząc, że jest arogancka, bezideowa, zmateralizowana, niezdolna do ofiary, często bez zdrowej hierarchii wartości i poczucia grzechu. Inni z kolei twierdzą, że dzisiejsi młodzi są dobrzy i posiadają bardzo wartościowe cechy. Za wyważoną i trafną uznaje się opinię, że młodzież dzisiejsza jest wprawdzie inna niż dawniej, ale to nie oznacza, że gorsza albo lepsza. Również dzisiaj młodzi są dziećmi swojego czasu. Nie tylko rodzice, wychowawcy i nauczyciele kształtują ich charaktery i postawy, ale wpływa na nich także aktualna rzeczywistość. Okoliczności i sytuacje, które wyciskają swoje piętno na danej epoce, oddziałują również na proces dorastania i dojrzewania człowieka. Od tych wpływów nie jest wolna także sfera religijna i etyczna młodych ludzi. Tak było dawniej i tak jest również dzisiaj.

O ludziach młodych, ich postawie i zachowaniu, w tym również o ich grzechach oraz ich etycznej i religijnej odpowiedzialności wzmiankują teksty Starego Testamentu. Celem niniejszego krótkiego studium jest pokazanie, jak te teksty ukazują wspomniane aspekty życia młodzieży, oraz odczytanie pouczającego i ciągle aktualnego przesłania dla ludzi młodych, dotyczącego ich postępowania w wymiarze spo-

leczno-religijnym, a zwłaszcza właściwego kształtowania relacji z Bogiem, który chce błogosławić ludzi również w ich młodym wieku.

1. Podstawowe kwestie terminologiczne

Terminem „młodzież” określamy osoby w okresie życia pomiędzy dzieciństwem a dorosłością. W kulturze europejskiej chodzi zasadniczo o wiek między 12 a 24 rokiem życia. Te lata dzieli się na okres dorastania (od 12 do 17 roku życia) i okres młodzieńczy lub młodej dorosłości (od 18 do 24 roku życia)¹.

Biblia Hebrajska nie ma jednego słowa na określenie młodzieży i młodości. Dla opisanego okresu między dzieciństwem a dorosłością używa kilku różnych terminów, mianowicie: *‘alûmîm*, *nē‘ûrîm*, *yaldût*, *bēḥûrîm*, *bēḥûrôt*, *šē‘îrāh*. W odniesieniu do młodzieńca i młodzieńców oraz dziewczyny stosuje najczęściej odpowiednio terminy: *na‘ar*, *bāḥûr*, *nē‘ārîm*, *baḥûrîm* i *na‘arāh*.

Na podstawie tekstów Starego Przymierza trudno jest wskazać dokładną granicę wiekową pomiędzy dziećmi a młodzieżą, a jeszcze trudniej pomiędzy młodzieżą a osobami dorosłymi. Na przykład Ezaw, Jakub, Józef i Samson są wzmiankowani jako *nē‘ārîm* – młodzieńcy (Rdz 25,27; 37,2; Sdz 13,5-7), przy czym w przypadku Józefa, określanego jako *na‘ar* (młodzieniec), tekst biblijny (Rdz 37,2) informuje dokładnie, że miał siedemnaście lat (*ben-sēḥa‘ēsrêh šānāh*). Jako *na‘arāh* jest wspomniana Rebeka, Rut, Estera, bezmiejscowa konkubina i niewolnica (Rdz 24,16; Sdz 19,3; Rt 2,5-6; 2Krl 5,2; Est 2,7). Z kolei *bāḥûr* może być młodym mężczyzną w służbie wojskowej (np. 2Krl 8,12; Jr 49,26; 51,3; por. Sdz 14,10). W biblijnym hebrajskim nie ma też takich terminów jak „dorosły”, „pełnoletni”, „małoletni”, itd., które funkcjonują w sferach dzisiejszych ustaleń i rozważań natury prawnej, w tym także odpowiedzialności etycznej i religijnej².

Dla opisanego grzechu, jako – ujmując ogólnie – czynu człowieka, który nie odpowiada woli Boga, w Biblii Hebrajskiej użyto wielu słów. Ukazują one istotę grzechu z różnych punktów widzenia. Najbardziej popularne terminy na oznaczenie rzeczywistości grzechu to *ḥattā‘t* (*ḥattā‘āh*), *peša‘* i *‘āwōn* oraz, jako wywodzące się od wspólnych rdzeni – *ḥt‘*, *pš‘* i *‘wh*, ich odpowiedniki czasownikowe.

Ḥattā‘t odnosi się do wykroczenia w sensie pogrążenia, rozminięcia się

¹ C. Walesa, *Młodzież*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann i in., Lublin 2008, s. 1993; zob. także np. *Meyers enzyklopädisches Lexikon*, t. 13, Mannheim 1975, s. 222-223; B. Galas, *Młodzież*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom III M–O*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, s. 327-330.

² A. Kunz-Lübcke, *Jugend (AT)*, w: <http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/22956/> [04.08.2015].

z celem, uchybienia czemuś. Czasownik od *ḥt*’ wyraża czasami etyczne uchybienie poprzez niedopełnienie obowiązków bądź nawet zaniedbanie w zakresie zwykłej uprzejmości wobec innych (por. np. Rdz 31,36; 44,32; Wj 5,16; Sdz 11,27; 2Krl 18,14). *Ḥt*’ otrzymuje sens teologiczny, gdy odnosi się do wykroczenia przeciwko Bogu, lub gdy miało ono miejsce w sferze kultu³.

Słowo *peša*’ oznacza wykroczenie, będące dobrowolnym i świadomym naruszeniem jakiejś normy, albo też zerwanie jakiejś relacji, na przykład przymierza, tłumaczone często jako bunt (np. 1Krl 12,19; 2Krl 1,1; 8,20.22). W sensie teologicznym mówi o buncie przeciwko Bogu JHWH jako Panu Izraela (np. 1Krl 8,50; Iz 1,2; Jr 3,13; Oz 7,13). Wyrażeniem synonimicznym do *peša*’ jest *mered*’ (Joz 22,22), *meri*’ (Lb 17,25; Pwt 31,27; 1Sm 15,23) oraz *ma’al*, które oznacza również wtargnięcie człowieka w sferę Boga oraz zamach na Jego własność i prerogatywy (np. Joz 7,1; 22,22; 2Krn 26,16-18)⁴.

Hebrajskie słowo *’āwōn*, trzecie spośród najczęstszych określeń grzechu, jest terminem głęboko religijnym i prawie zawsze wskazuje na moralną winę i niegodziwość wobec Boga (np. Gen 15,16; Kpł 16,22; Iz 53,61)⁵.

Wśród innych terminów, które wskazują na istotę grzechu, należy wymienić jeszcze przede wszystkim przymiotnik odrzeczownikowy *rāšā*’ – „winny”, „złoczyńca” oraz zwyczajne *ra*’ – „zło”, „zły”, będące określeniami wskazującymi na etyczne i moralne zło.

Wielość terminów używanych na opisanie rzeczywistości grzechu i ich niemalże wszechobecność w biblijnych tekstach może świadczyć zarówno o złożoności zagadnienia grzechu, jak i o tym, że dla izraelskich teologów grzech był jednym z głównych problemów.

2. Świadomość grzechów wieku młodzieńczego

Wzmiankę o tym, że młodzież grzeszy, mamy już na jednej z pierwszych stron Biblii. W opisie zawarcia przymierza Boga z Noem po potopie w usta Boga włożono stwierdzenie, że skłonność serca człowieka jest zła już od młodości (*jēšer leḥ hā’ādām ra’ minn^e’urājw*) (Rdz 8,21). Oznacza to, że inklinacja do popełniania zła tak przynależy do człowieka, iż on z nią wzrasta.

³ Np. K. Koch, *חָטָא ḥātā*’, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, t. 2, red. G.J. Botterweck – H. Ringgren, Stuttgart 1976, s. 857-870; R. Knierim, *חָטָא ḥt’ sich verfehlen*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 1, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh⁵1994, s. 541-549; R.C. Cover, *Sin, Sinners*, w: *The Anchor Yale Bible Dictionary*, t. 6, red. D.N. Freedman, New York 1992, s. 31.

⁴ Np. R. Knierim, *עָשָׂא peša’ Verbrechen*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 2, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh⁴1993, s. 488-495; R.C. Cover, *Sin, Sinners*, s. 31-32

⁵ Np. R. Knierim, *אָוֹן ’āwōn Verkehrtheit*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 2, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh⁴1993, s. 243-249; R.C. Cover, *Sin, Sinners*, s. 32.

Boży sąd dokonany poprzez potop niczego w tym zakresie nie zmienił (por. Rdz 6,5)⁶.

Świadectwo silnej świadomości grzechów wieku młodzieńczego znajdujemy między innymi w jednym z fragmentów Księgi Jeremiasza. W kontekście zapowiedzi odnowy Izraela po wygnaniu babilońskim (Jr 30,18-31-40), cytowane jest wyznanie Efraima: „Gdy bowiem odwróciłem się, pożałowałem tego, a gdy zrozumiałem, uderzyłem się w biodro. Wstydzę się i jestem zmieszany, bo noszę hańbę mojej młodości” (*herpaṭ nē ‘ûrāj*) (Jr 31,19). Efraim przyznaje się do grzechu odejścia od Boga przez bunt i nieposłuszeństwo Jego słowu (Jr 2,30; 5,3; 17,23; 32,33)⁷. Niektórzy egzegeci sugerują, aby ostatnią frazę tej wypowiedzi rozumieć w sensie: „cierpię z powodu konsekwencji mojego młodzieńczego nieposłuszeństwa” (por. 2Tm 2,22)⁸.

Przyznanie się przed Bogiem do grzechów młodości jest wyrażone również w wypowiedzi Psalmu 25: „Nie wspominaj grzechów mej młodości (*ḥaṭṭō wṭ nē ‘ûraj*) ani moich przewin, ale o mnie pamiętaj w Twojej łaskawości ze względu na dobroć Twą, Panie!” (Ps 25,7). Psalmista odnosi się w tych słowach do wszystkich grzechów popełnianych od początku odpowiedzialnego używania rozumu, często lekkomyślnych, które nękają człowieka akurat w wieku dorastania i dochodzenia do dojrzałości⁹.

Obydwie przytoczone wyżej wypowiedzi – Jr 31,19 i Ps 25,7 – świadczą o ludzkim przekonaniu autorów, iż etyczna odpowiedzialność wiąże się już z wiekiem młodzieńczym.

O grzechach okresu młodzieńczego wzmiankuje również Księga Hioba. Są w niej słowa Hioba, głównego bohatera księgi, w których zarzuca on Bogu zbytnią surowość wyrażającą się we wspomnianiu jego win z okresu młodości: „Bo przypisujesz mi gorzkie rzeczy i czynisz mnie dziedzicem win młodości (*wəṭōrīšēnī ‘awōñōṭ nē ‘ûrāj*) (Hi 13,26). W drugiej frazie Hiob wyraźnie przyznaje się do grzechów popełnionych w wieku młodzieńczym, co do których sądził, że zostały mu już odpuszczone. Niewątpliwie jednak jest

⁶ C. Westermann, *Genesis. Teil 2: Gen 4-11* (Biblicher Kommentar. Altes Testament; 1/2), Neukirchen-Vluyn ⁴1999, s. 611-612; J. Scharbert, *Genesis 1-11* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 5), Würzburg ³1990, s. 93.

⁷ Zob. G.L. Keown – P.J. Scalise – T.G. Smothers, *Jeremiah 26–52* (Word Biblical Commentary; 27), Grand Rapids, Michigan 1995, s. 121; J.A. Dearman, *Jeremiah and Lamentations* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan, 2002, s. 269.

⁸ Np. M.L. Brown, *Jeremiah*, w: *The Expositor's Bible Commentary. Revised Edition, Vol. 7: Jeremiah – Ezekiel*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2010, s. 390.

⁹ Por. F.-L. Hossfeld, *Psalm 25: Bitte eines Armen um Rettung, Vergebung und Wegweisung*, w: F.-L. Hossfeld – E. Zenger, *Die Psalmen I: Psalm 1–50* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 29), Würzburg 1993, s. 165; P.C. Craigie, *Psalms 1-50* (Word Biblical Commentary; 19), Grand Rapids, Michigan ²2004, s. 219.

to stwierdzenie godne uwagi, jako że Księga Hioba zasadniczo konsekwentnie neguje grzech i winę swojego bohatera, co jest już podkreślone na samym początku księgi: „Był to mąż sprawiedliwy, prawy, bogobojny i unikający zła” (Hi 1,1)¹⁰.

Oczekiwanie respektowania norm etycznych i religijnych przez dzieci i młodzież dopiero po osiągnięciu przez nich określonego wieku było znane już w bardzo dawnej starożytności. Na przykład w egipskich wyobrażeniach sądu nad zmarłymi (w zaświatach) złe czyny popełnione przed ukończeniem dziesiątego roku życia pozostawały bezkarne. Oznacza to, że w tamtych czasach dziecku do dziesiątego roku życia, przynajmniej w sferze etyczno-religijnej, na wiele pozwalano. W jednym z grobów tebańskich jego „właściciel” zapewnia, że nigdy nie bluźnił żadnemu bogu poza okresem życia, gdy jeszcze był dzieckiem: „Gdy jeszcze byłem dzieckiem i [...] nie znałem”¹¹.

3. Rodzaje grzechów młodzieży

Teksty biblijne, wskazując na świadomość grzechów i win wieku młodzieńczego u swoich bohaterów, nie podają dokładnie, jakie grzechy mieliby oni popełniać. Na czym zatem miałyby polegać wina na przykład Hioba? Grzechy typu rozwiązłość, gwałcenie prawa, wykroczenia przeciw własności, są związane na ogół z dorosłością. Grzechem młodego Hioba, a także innych młodzieńców, mogło być jednak niewłaściwe albo niedojrzałe mówienie o Bogu.

Pewne światło w tej kwestii może wnieść opisany w 2Krl 2,23-24 epizod z życia proroka Elizeusza. Według biblijnego tekstu Elizeusz szedł do Betel i wtedy „mali chłopcy (*nē'ārīm qē'tannīm*) wybiegli z miasta i naśmiewali się z niego wzgardliwie, mówiąc do niego: «Przyjdź no, łysku! Przyjdź no, łysku!» On zaś odwrócił się, spojrzął na nich i przeklął ich w imię Pańskie. Wówczas wypadły z lasu dwa niedźwiedzie i rozszarpały spośród nich czterdziestu dwóch chłopców (*jē'lādīm*).”

Wyrażenie *nē'ārīm qē'tannīm* wskazuje wyraźnie, że chodzi o chłopców małoletnich. Nie wiadomo dokładnie, czy zawołanie „łysek” wynikało stąd,

¹⁰ E.B. Schmick, *Job*, w: *The Expositors Bible Comentary, Vol. 4: 1 Chronicles–Job*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2010, s. 764; H. Groß, *Ijob* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 13), Würzburg 1986, s. 53-54; N.C. Habel, *The Book of Job. A Commentary* (The Old Testament Library), Philadelphia, Pennsylvania 1985, s. 232.

¹¹ J. Assman, *Sonnenhymnen in Thebanischen Gräbern*, Mainz 1983, s. 70.

Por. także H.W. Fischer-Elfert, *Kindheit im Alten Ägypten*, w: *Kindheit zwischen Pharao und Internet: 4000 Jahre in interdisziplinärer Perspektive*, red. J. Forster – U. Krebs, Bad Heilbronn 2001, s. 28-29; A. Kunz-Lübcke, *Jugend (AT)*.

że Elizeusz był naturalnie łysy, czy może miał ogoloną głowę. Według Pwt 14,1 Izraelici mieli zakaz strzyżenia krótko włosów (por. Kpł 19,27). Naturalna łysina Elizeusza nie naruszałaby jednak tego zakazu. Z drugiej strony ostrzyżenie włosów uchodziło niekiedy za znak legitymujący człowieka ambitnego religijnie, na przykład nazirejczyka (np. Lb 6,18). Niemniej Elias, poprzednik Elizeusza, był rozpoznawany jako prorok, ponieważ był mężczyzną z włosami (*'iš ba'al šē'ār*) (1Krl 1,8)¹².

Wzgardliwe naśmiewanie się chłopców z Elizeusza, jako łysiego mężczyzny, należy uznać nie tyle za młodzieńczy wybryk i przejaw niedojrzałości, co drwienie z Elizeusza jako „męża Bożego” (*'iš hā'elōhīm*) (2Krl 4,16) lub wręcz zaprzeczanie, że jest on prorokiem, a przynajmniej negowanie, iż jest prorokiem jak Elias. Stąd też Elizeusz przeklął chłopców w imię JHWH. W konsekwencji tego przekleństwa czterdziestu dwóch spośród nich zostało rozszarpanych przez dwa niedźwiedzie (2Krl 2,24). Takie surowe potraktowanie grupy chłopców nie było wyrazem mściwego gniewu Eliasza, lecz boskim sądem wymierzonym za zawinione negowanie Bożego planu i Bożego projektu działania na rzecz ludzi. W tej krótkiej narracji niedźwiedzie spełniły rolę wyznaczoną im przez Boga i to w nie mniejszym stopniu niż wielka ryba, która według opowiadania Księgi Jonasza połknęła krnąbrnego proroka, głównego bohatera księgi (Jon 2,1)¹³.

Trudno wypowiedzieć się definitywnie, jaki jest stopień prawdopodobieństwa historyczności opisanego w 2Krl 2,23-25 epizodu z życia męża Bożego Elizeusza. Niemniej surowa reakcja proroka na zachowanie chłopców, z przekleństwem i jego konsekwencją, rodzi u czytelnika respekt w stosunku do autorytetu Elizeusza jako następcy Eliasza. Postawa Elizeusza sugeruje, że dla niego chłopięca niewinność wobec tego co boskie raczej nie istnieje. Samo uśmiercenie czterdziestu dwóch chłopców za drwiny ze starszego człowieka jawi się z pewnością jako okrutne, jednak całe zdarzenie przechowane w biblijnej tradycji, rzuca światło na mentalny świat dzieci i młodzieży czasów i środowiska kształtowania się tej tradycji, wskazując zwłaszcza na ich dosyć swobodne obchodzenie się z tym, co religijne¹⁴.

Lektura biblijnych opowiadań o Elizeuszu pozwala na dostrzeżenie wyraźnego kontrastu między rzuceniem przez Eliasza kłątwy w imię JHWH

¹² Zob. np. T.R. Hobbs, *2 Kings* (Word Biblical Commentary; 13), Grand Rapids, Michigan 1985, s. 24; R.L. Cohn, *2 Kings* (Berit Olam), Collegeville, Minnesota 2000, s. 17; J. Werlitz, *Die Bücher der Könige* (Neuer Stuttgarter Kommentar. Altes Testament; 8), Stuttgart 2002, s. 209.

¹³ Tak. np. A.H. Konkel, *1 & 2 Kings* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan 2006, s. 382; por. R.D. Patterson – H.J. Austel, *1 and 2 Kings*, w: *The Expositors Bible Commentary, Vol. 4: 1 Samuel-2 Kings*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2009, s. 814.

¹⁴ Tak np. A. Kunz-Lübcke, *Jugend (AT)*.

na chłopców, skutkującym ich rozszarpaniem przez niedźwiedzie (2Krl 2,24), a innymi przypadkami z życia Elizeusza, w których on w sposób cudowny przyszedł z pomocą i na ratunek dzieciom, młodzieńcom i osobom z nimi związanym. Druga Księga Królewska podaje, że Elizeusz uratował wdowę i jej dwóch synów od głodu i niewolnictwa za długi (2Krl 4,1-7). Innym razem mąż Boży sprawił, że niepłodna dotąd Szunemitka porodziła upragnionego syna, a później, gdy chłopiec umarł, na prośbę matki Elizeusz przywrócił go do życia (2Krl 4,8-37). Na pewno nie można zatem twierdzić, że los dzieci i młodzieży był Elizeuszowi obojętny i dlatego sprawił, że niedźwiedzie rozszarpały czterdziestu dwóch chłopców. W tamtej historii chodziło bowiem o postawę chłopców wobec Elizeusza jako reprezentanta tego, co boskie oraz wobec Bożego planu i sposobu działania Boga przez człowieka.

W 2Krl 5,1-14 jest opowiadanie o cudownym uzdrowieniu z trądu wodźcy wojsk aramejskich Naamana. Uzdrowienie dokonało się za przyczyną Elizeusza, który kazał Naamanowi obmyć się siedem razy w Jordanie. O działaniu Boga przez Elizeusza Naaman dowiedział się dzięki świadectwu młodej dziewczyny (*na 'arāh q'etannā*) izraelskiej, którą Aramejczycy wzięli do niewoli i przeznaczili na służbę u żony Naamana. Dziewczyna, w przeciwieństwie do chłopców, którzy naśmiewali się z Elizeusza, miała świadomość tego, co boskie w Elizeuszu. Tamci padli ofiarą swojej ignorancji i nieświadomości mocy, jaką posiada mąż Boży. Nie dostrzegli w proroku elementu boskiego. Z kolei owa młoda dziewczyna dysponowała wiedzą o uzdrawiającej mocy proroka i z pewnością wiarą w tę moc. Zaświadczyła o tym co boskie w Elizeuszu¹⁵.

Obydwa epizody z biblijnej historii Elizeusza (2Krl 2,23-24 i 5,1-14) potwierdzają, że okres dzieciństwa i wiek młodzieńczy był już uznawany za czas odpowiedzialności etycznej i religijnej. Zachowanie młodych chłopców odzwierciedla dziecięcą lub młodzieńczą religijną niekompetencję, zaś świadectwo młodej dziewczyny dowodzi jej młodzieńczej religijnej kompetencji¹⁶.

2. Wiek odpowiedzialności karnej

Według rabinicznej tradycji i dyskusji poświadczonych w Misznie okres religijnej odpowiedzialności rozpoczyna się wraz z dojrzałością płciową (TB Nidda VI, 11)¹⁷. W Starym Testamencie refleksję nad kwestią odpowiedzialności młodego człowieka

¹⁵ Zob. np. T.R. Hobbs, *2 Kings*, 63; J.J. Bimson, *1 and 2 Kings*, w: *New Bible Commentary: 21st Century Edition*, red. D.A. Carson i in., Downers Grove, Illinois 1994, s. 365.

¹⁶ Tak np. A. Kunz-Lübcke, *Jugend (AT)*.

¹⁷ L. Goldschmidt, *Der Babylonische Talmud*, t. 12, Frankfurt am Main 1996, 516-519.

za swoje czyny znajdujemy w Księdze

Koheleta. W Koh 11,9 czytamy: „Ciesz się, młodzieńcze (*bāhūr*), w młodości swojej (*b^ejal^dūtēkā*), a serce twoje niech się rozwesela za dni młodości twojej (*b^ehūrōtekā*). I chodź drogami serca swego i za tym, co oczy twe pociąga; lecz wiedz, że z tego wszystkiego będzie cię sądził Bóg”.

Tę wypowiedź Koheleta można postrzegać jako starożytną wersję początku studenckiego hymnu *Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus* („Radujmy się więc, dopóki jesteśmy młodzi”). Nie chodzi w nich jednak wcale o zachętę do praktykowania postawy hedonistycznej. Kohelet opowiada się raczej za wyważoną relacją pomiędzy swobodnym życiem w młodości a indywidualną odpowiedzialnością przed Bogiem. Ostatnie słowa tej wypowiedzi stanowią wyakcentowaną wzmiankę o Bożym sądzie (*j^ebi^ʾakā hā^ʾelōhīm bammispāt*)¹⁸.

Wśród egzegetów trwa dyskusja, czy ostatek słowa zacytowanej wypowiedzi (w. 9b: „lecz wiedz, że z tego wszystkiego będzie cię sądził Bóg”) były w ogóle od początku częścią księgi i mieściły się w jej treściowej koncepcji, czy też zostały dodane przez późniejszego redaktora i to może – jak uważają niektórzy bibliści – redaktora nieco konserwatywnego¹⁹. Prawdą jest jednak, że koncepcja Bożego sądu jest w Księdze Koheleta mocno zaznaczona (Koh 3,17; 8,5-6) i nigdzie nie ma propagowania laksystycznego, libertynistycznego stylu życia również w wieku młodzieńczym.

Umiarkowane delektowanie się jedzeniem i konsumpcja wina jest dla Koheleta zachowaniem właściwym (Koh 8,15; 9,7). Podobnie radość przy pracy (Koh 5,18), zadowolenie z tego, co jest do dyspozycji (Koh 6,9) i używanie życia z własną żoną (Koh 9,9) są dla Koheleta cechą udanego życia. Wszystko zaś, co jest prawdą o radości w całym życiu, jest prawdziwe szczególnie w odniesieniu do radości w wieku młodzieńczym. Młodość, między dzieciństwem a dojrzałością – przed zawarciem małżeństwa (*bāhūr* / *b^ehūrōt*)²⁰ – jest według Koheleta okresem intensywnego korzystania z życia, rozkoszowania się nim. Zaś postępowanie człowieka w latach Kohelet postrzega jako proces ciągłego umniejszania się tak rozumianej młodzieńczości²¹.

Niezależnie od tego, czy ostatek zdanie cytowanej wyżej wypowiedzi Koheleta z 11,9b („Wiedz, że z tego wszystkiego będzie cię sądził Bóg”) stanowiło od początku część księgi, czy też jest może późniejszym dodatkiem redakcyjnym, na pewno chroni tekst Koh 11,9 przed interpretacją libertynistyczną. Tym samym pomaga czytelnikom, zwłaszcza w wieku młodzieńczym, właściwie odczytać zachętę z Koh 11,9a, bez fałszowania Koheletowego przesłania, przestrzegając przed popadnię-

¹⁸ Zob. np. R.E. Murphy, *Ecclesiastes* (Word Biblical Commentary; 23A), Grand Rapids, Michigan 1992, s. 116; N. Lohfink, *Kohelet* (Die Neue Echter Bibel; 1), Würzburg 1999, s. 82.

¹⁹ Zob. np. H.W. Hertzberg, *Der Prediger* (Kommentar zum Alten Testament; 17/4), Gütersloh 1963, s. 208-209; R.E. Murphy, *Ecclesiastes*, s. 117; J. Vilchez Lіндеz, *Qoèlet*, Roma 1997, s. 420-421.

²⁰ J. Vilchez Lіндеz, *Qoèlet*, Roma 1997, 420.

²¹ N. Lohfink, *Kohelet*, 82; A. Kunz-Lübcke, *Jugend* (AT).

ciem w hedonizm i życiowy libertynizm²².

Podsumowanie

Według tekstów Starego Testamentu wiek młodzieńczy, rozumiany najczęściej jako okres życia między dzieciństwem a dorosłością, nie jest okresem religijnej i etycznej bez troski. Osoba w tym wieku, podobnie jak osoba dorosła, odpowiada bowiem za swoje czyny w zakresie religijnym i etycznym. Biblijne teksty poświadczają świadomość tego rodzaju odpowiedzialności u ludzi młodych.

Młódzież ma jednak swoje przywileje. Tym przywilejem jest korzystanie z sił i dobrodziejstw życia. Do udanego życia człowieka młodego należy radowanie się życiem, rozumiane również jako delektowanie się tym, w co Bóg wyposażył ludzką naturę i otaczające go środowisko. Wszystko ma się jednak dokonywać z zachowaniem religijnych i etycznych granic. Te z kolei są determinowane przez trzy imperatywy:

- (1) Miej respekt przed tym, co Boże i święte!
- (2) Zachowaj umiar w korzystaniu z tego, co Bóg daje ci na co dzień!
- (3) Pamiętaj o Bożym sądzie, w który wierzysz!

Zaprezentowane w zarysie wyniki badań nad starotestamentowym ujęciem tematu świadomości grzechu u młodzieży oraz etycznej i religijnej odpowiedzialności młodych można spuentować ostatnimi słowami Księgi Koheleta:

„Synu mój, przyjmij przestrożę: Pisaniu wielu ksiąg nie ma końca, a wiele nauki utrudza ciało... Wszystkiego tego wysłuchawszy: Boga się bój i przykazań Jego przestrzegaj, bo cały w tym człowiek. Bóg bowiem każdą sprawę wezwie na sąd, wszystko, choć ukryte: czy dobre było, czy złe” (Koh 12,12-14).

Literatura

- Assman, J., *Sonnenhymnen in Thebanischen Gräbern*, Mainz 1983.
- Bimson, J.J., *1 and 2 Kings*, w: *New Bible Commentary: 21st Century Edition*, red. D.A. Carson i in., Downers Grove, Illinois 1994, s. 333-386.
- Brown, M.L., *Jeremiah*, w: *The Expositor's Bible Commentary. Revised Edition, Vol. 7: Jeremiah – Ezekiel*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2010, s. 21-572.
- Cohn, R.L., *2 Kings* (Berit Olam), Collegetown, Minnesota 2000.
- Cover, R.C., *Sin, Sinners*, w: *The Anchor Yale Bible Dictionary*, t. 6, red. D.N. Freedman, New York 1992, s. 31-32.
- Craigie, P.C., *Psalms 1-50* (Word Biblical Commentary; 19), Grand Rapids, Michigan 2004.
- Dearman, J.A., *Jeremiah and Lamentations* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan, 2002.
- Fischer-Elfert, H.W., *Kindheit im Alten Ägypten*, w: *Kindheit zwischen Pharaon und Internet: 4000 Jahre in interdisziplinärer Perspektive*, red. J. Forster – U. Krebs, Bad Heilbrunn 2001, s. 21-39.
- Galas, B., *Młódzież*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom III M–O*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, s. 327-336.
- Goldschmidt, L., *Der Babylonische Talmud*, t. 12, Frankfurt am Main 1996.

²² Por. J. Vilchez Líndez, Qoèlet, Roma 1997, 421.

- Groß, H., *Ijob* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 13), Würzburg 1986.
- Habel, N.C., *The Book of Job. A Commentary* (The Old Testament Library), Philadelphia, Pennsylvania 1985.
- Hertzberg, H.W., *Der Prediger* (Kommentar zum Alten Testament; 17/4), Gütersloh 1963.
- Hobbs, T.R., *2 Kings* (Word Biblical Commentary; 13), Grand Rapids, Michigan 1985.
- Hossfeld, F.-L., *Psalm 25: Bitte eines Armen um Rettung, Vergebung und Wegweisung*, w: F.-L. Hossfeld – E. Zenger, *Die Psalmen I: Psalm 1–50* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 29), Würzburg 1993, s. 161-166.
- Keown, G.L. – Scalise, P.J. – Smothers, T.G., *Jeremiah 26–52* (Word Biblical Commentary; 27), Grand Rapids, Michigan 1995.
- Knierim, R., אָוֹן *‘āwōn* *Verkehrtheit*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 2, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh ⁴1993, s. 243-249.
- Knierim, R., אָהַיִת *‘ahit* *sich verfehlen*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 1, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh ⁵1994, s. 541-549.
- Knierim, R., פֶּשָׁא *peša* *Verbrechen*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, t. 2, red. E. Jenni – C. Westermann, Gütersloh ⁴1993, s. 488-495.
- Koch, K., חָטָא *hātā*, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, t. II, red. G.J. Botterweck – H. Ringgren, Stuttgart 1976, s. 857-870.
- Konkel, A.H., *1 & 2 Kings* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan 2006.
- Kunz-Lübcke, A., *Jugend (AT)*, w: <http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/22956/> [04.08.2015].
- Lohfink, N., *Kohelet* (Die Neue Echter Bibel; 1), Würzburg ⁵1999.
- Meyers enzyklopädisches Lexikon*, t. 13, Mannheim 1975, s. 222-223.
- Murphy, R.E., *Ecclesiastes* (Word Biblical Commentary; 23A), Grand Rapids, Michigan 1992.
- Patterson, R.D. – Austel, H.J., *1 and 2 Kings*, w: *The Expositors Bible Comentary, Vol. 4: 1 Samuel-2 Kings*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2009, s. 615-954.
- Scharbert, J., *Genesis 1-11* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 5), Würzburg ³1990.
- Schmick, E.B., *Job*, w: *The Expositors Bible Comentary, Vol. 4: 1 Chronicles–Job*, red. T. Longman III – D.E. Garland, Grand Rapids, Michigan 2010, s. 675-921.
- Vílchez Líndez, J., *Qoèlet*, Roma 1997.
- Walesa, C., *Młdzież*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann i in., Lublin 2008, s. 1993-1995.
- Werlitz, J., *Die Bücher der Könige* (Neuer Stuttgarter Kommentar. Altes Testament; 8), Stuttgart 2002.
- Westermann, C., *Genesis. Teil 2: Gen 4-11* (Biblischer Kommentar. Altes Testament; 1/2), Neukirchen-Vluyn ⁴1999.

The Consciousness of Sin and the Ethical and Religious Responsibility of Young People in the Old Testament

Summary: Sin and responsibility for it is one of the important themes of the Bible. The texts of the Old Testament mention sins of adults, but also sins of children and young people. Youth does not exempt from responsibility for violations and deficiencies, particularly in the sphere of religious life. Young people also incur God's sanctions if they neglect the knowledge of God and, consequently, speak in a wrong way about God; if they deny the plan and design of the action of God for people and by people, or too loosely handle what is holy.

The Old Testament advises young people that in the name of religious and ethical responsibility, they should respect the things of God and the holy, observe moderation in the use of life and its benefits, and not forget about God's judgement.

Keywords: youth, sin, responsibility, Old Testament